

Modellen van begeleiding en beoordeling van kwekelingen bij hun praktische vorming

Een inventariserend onderzoek

A. DECKERS

Dit artikel geeft de resultaten weer van een inventariserend onderzoek, waaraan in februari 1969 75% van de kweekscholen in Nederland heeft deelgenomen, betreffende de oefening in de praktijk van het lesgeven.

Aan de hand van relevante coachingsmomenten wordt het coachingsbeleid op de verschillende kweekscholen beschreven, voor zover dit kon worden opgemaakt uit antwoorden op een vragenlijst en de schriftelijke instructies aan mentoren en kwekelingen.

De belangrijkste conclusie is, dat er van een systematische leergang op basis van expliciet omschreven doelstellingen geen sprake is, zodat de lagere school de voornaamste gids is bij de praktische vorming.

1. Inleiding

Ondanks de jarenlange ervaring die men in kweekschoolkringen heeft met het opleiden van aspirant-onderwijzers, bestaat er nog geen uitgewerkte en op schrift gestelde didactiek van de praktische vorming. Wel wordt de 'praktijk' van de praktische vorming op de verschillende kweekscholen gevoed door stukken impliciete theorie, voortkomend uit die jarenlange ervaring en de daarmee gepaard gaande bezinning. Deze theorie vindt dan zijn neerslag in de al dan niet summier leergangen voor de praktische vorming, die voor elke kweekschool verschillend zijn.

In het kader van een doctoraalstudie onderwijskunde aan het Pedagogisch Instituut, Afdeling Schoolpedagogiek, van de Rijksuniversiteit te Utrecht is getracht deze praktijk te inventariseren. Dit artikel is een beknopt verslag van dit inventariserend onderzoek.

2. Beschrijving van het onderzoeksterrein

Het onderzoek had betrekking op de praktische vorming in de eerste leerkring, waarin de kwekeling, kort gezegd, moet leren lesgeven. Deze term 'lesgeven' wordt ook gebruikt in de Kweekschoolwet van 1952 (art. 7), en in het Kweekschoolindexamenbesluit van 1955 (art. 12). Wat er nu precies onder verstaan moet worden, kan uit beide publicaties niet worden opgemaakt. Elke kweekschool heeft dit op eigen wijze, mede onder invloed van de rijksgecommitteerden bij de praktijkexamens, geïnterpreteerd, en vanuit deze interpretatie een meer of minder systematische opzet gemaakt voor 'de oefening in de praktijk van het lesgeven'.

Deze praktische vorming nu kan worden beschouwd als een specifiek onderwijssysteem, dat op verschillende aspecten kan worden bevraagd. De volgende uiteenzetting is bedoeld om duidelijk te maken welke aspecten in het onderzoek zijn betrokken.

2.1. Coaching van kwekelingen bij hun praktische vorming

In hun opleidingstijd moeten kwekelingen zich een bepaalde mate van vakbekwaamheid verwerven, waarbij ze worden begeleid door verschillende coaches: de onderwijzers van de lagere scholen (mentoren), de kweekschooldocenten.

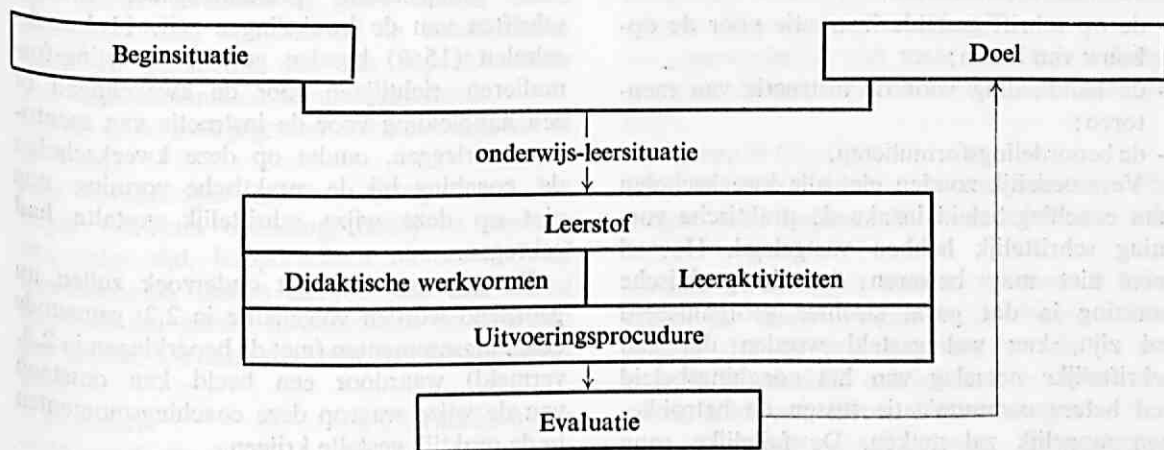
Beide groepen van coaches zullen adviezen geven m.b.t. het voorbereiden van lessen, bepaalde lessen van kwekelingen bijwonen, en hun oordeel hierover geven met de bedoeling het toekomstig onderwijsgedrag in gunstige zin te beïnvloeden.

Hiermee zijn natuurlijk niet alle activiteiten opgesomd die binnen het veld van de coaching zijn aan te treffen. Waarschijnlijk zullen door mentoren en kweekschooldocenten nog heel wat meer activiteiten worden ondernomen om de praktische vakbekwaamheid van de kwekelingen te verhogen. Hoewel al deze activiteiten afgebakend kunnen worden, zal een opsomming en beschrijving ervan een uitzichtloze aangelegenheid worden. Een beschrijving van structuren lijkt ons beter uitvoerbaar.

2. 2. Coachingsmomenten

De coachingsactiviteiten zullen, al naargelang ze een bepaald aspect van de coaching betreffen, op een bepaalde wijze kunnen worden gegroepeerd. Men kan ook zeggen dat binnen de coaching categorieën van activiteiten kunnen worden onderscheiden. Deze categorieën van activiteiten binnen de coaching worden in het vervolg coachingsmomenten genoemd. Om deze coachingsmomenten te kunnen onderkennen en ordenen, zodat structuren in het veld kunnen worden aangewezen, is gebruik gemaakt van het model van didactische analyse.^{*)}

Schematisch voorgesteld zou men dan een onderwijssysteem kunnen doorlichten met behulp van het volgende model:

* Schema ontwikkeld door de werkgroep Didactische Analyse olv. prof. dr. L. van Gelder.

Aan de hand van dit model kunnen we in de coaching bij de praktische vorming de volgende coachingsmomenten onderscheiden:

- Beginsituatie:
 - A. het verkennen van de beginsituatie
- Doel:
 - B. het bepalen van doelstellingen
- Leerstof:
 - C. het vaststellen van door kwekelingen te verrichten activiteiten (het oefenprogramma)
- Werkvormen:
 - D. hulp bij de voorbereiding der lessen (les-schema's)
 - E. algemene aanwijzingen voor het geven van lessen
 - F. speciale evenementen (o.a. groepslessen)
- Uitvoeringsprocedure:
 - G. het plaatsen van kwekelingen op de oefenscholen
 - H. instructie aan mentoren
 - I. algemene organisatorische maatregelen
- evaluatie:
 - J. het beoordelen van lessen
 - K. het eindoordeel

2. 3. Afbakening van het onderzoekerterrein

Hoewel de componenten 'beginsituatie' en 'doel' belangrijke coachingsmomenten (A en B) opleveren, zij het dan in ruimere zin,

blijven in dit inventariserend onderzoek deze coachingsmomenten buiten beschouwing. Dit

gebeurt niet omdat dit minder belangrijke momenten zijn dan de andere, maar omdat anders het onderzoek te omvangrijk zou worden. We beperken ons dus tot een beschrijving van de coachingsmomenten die gevonden worden in de 'onderwijs-leersituatie' en de 'evaluatie', m.a.w. een beperking tot: begeleiding en beoordeling van kwekelingen bij hun praktische vorming.

3. Opzet van het onderzoek

Een onderzoeker die te weten wil komen hoe de 'praktijk' is van de coaching op de verschillende kweekscholen, zou deze kweekscholen stuk voor stuk kunnen bezoeken, daar gesprekken voeren met de betrokkenen (kweekschooldocenten, mentoren, kwekelingen) en de verschillende coachingsmomenten zelf meemaken. Op deze manier zou wel een rijkdom aan gegevens worden verkregen, die echter uitermate moeilijk te ordenen zouden zijn. Bovendien is zo'n onderzoek erg omvangrijk, tijdrovend en kostbaar. Wij hebben daarom onze toevlucht genomen tot een minder „rijke" opzet, en een schriftelijke enquête gehouden onder de kweekscholen.

Deze enquête bestond hierin dat aan elke kweekschool een lijst met 10 vragen werd toegestuurd, vergezeld van het verzoek om ons bovendien te verschaffen:

- de op schrift gestelde instructie voor de opbouw van lessen;
- de handleiding voor de instructie van mentoren;
- de beoordelingsformulieren.

Vermoedelijk zouden niet alle kweekscholen hun coachingsbeleid inzake de praktische vorming schriftelijk hebben vastgelegd. Hoewel men niet mag beweren dat de praktische vorming in dat geval slechter georganiseerd zal zijn, kan wel gesteld worden dat een schriftelijke neerslag van het coachingsbeleid een betere communicatie tussen de betrokkenen mogelijk zal maken. De feitelijke gang van zaken is door middel van een enquête niet te vatten. Wel is te zeggen, als men richtlijnen geeft, hoe deze er uitzien, als men

beoordelingsformulieren gebruikt, welke criteria men hanteert, als men een leergang heeft ontwikkeld, door welke principes men zich heeft laten leiden. Verder zullen er coachingsmomenten zijn, die niet in dit onderzoek kunnen worden beschreven, maar die in de praktijk wel degelijk aandacht krijgen. Eén van deze coachingsmomenten is b.v. het bezoeken van kwekelingen door kweekschooldocenten. Onderzoek van dit coachingsmoment, duur van zo'n bezoek, soorten lessen, aard van de feedback, lijkt ons op het ogenblik nog een te moeilijke opgave.

In de volgende paragraaf zal een beschrijving gegeven worden van verschillende coachingsmomenten, die een indruk kan geven van de stand van zaken voor zover deze kan blijken uit de schriftelijke gegevens.

4. Resultaten van het onderzoek

Van 72 kweekscholen zijn gegevens binnengekomen, d.i. 75% van het totale aantal van 96 kweekscholen. Behalve de ingevulde vragenlijsten bestond het materiaal uit: algemene organisatorische richtlijnen, richtlijnen voor het maken van lesschema's, algemeen- en speciaal didactische opmerkingen en beschouwingen, lesbeoordelingsformulieren, eindbeoordelingsformulieren, beoordelingscriteria, roosters voor groepslessen, presentielijsten, kritiekschriften van de kwekelingen zelf. 11 kweekscholen (15%) konden geen beoordelingsformulieren, richtlijnen voor de kwekelingen of een handleiding voor de instructie van mentoren overleggen, omdat op deze kweekscholen de coaching bij de praktische vorming nog niet op deze wijze schriftelijk gestalte had gekregen.

De gegevens van het onderzoek zullen nu geordend worden volgens de in 2.2. genoemde coachingsmomenten (met de beperkingen in 2.3. vermeld) waardoor een beeld kan ontstaan van de wijze waarop deze coachingsmomenten in de praktijk gestalte krijgen.

De indeling zal dus zijn als volgt:

4. 1. Leerstof

4.1.1. Het vaststellen van door kwekelingen te

verrichten activiteiten

- 4.1.2. Het oefenprogramma
- 4. 2. Werkvormen en leeractiviteiten
- 4.2.1. Hulp bij de voorbereiding der lessen
- 4.2.2. Algemene aanwijzingen voor het geven van lessen
- 4.2.3. Speciale evenementen
- 4. 3. Uitvoeringsprocedure
- 4.3.1. Het plaatsen van kwekelingen op de oefenscholen
- 4.3.2. Instructie aan mentoren
- 4.3.3. Algemene organisatorische maatregelen
- 4. 4. Evaluatie
- 4.4.1. Het beoordelen van lessen
- 4.4.2. Het eindoordeel

4. 1. *Leerstof*

4.1.1. *Het vaststellen van door kwekelingen te verrichten activiteiten*

Het lesgeven in de verschillende vakken en andere daarmee samenhangende activiteiten leren de kwekelingen door zien doen, en zelf doen. Beide wegen, zien doen en zelf doen, kunnen summier of uitvoerig uitgestipteld zijn, van weinig of veel aanwijsborden voorzien. De ene kweekschool kan zeggen: kijk maar hoe ze het doen op de lagere school en probeer het dan maar even goed te leren; een andere kweekschool geeft telkens kleine deelopdrachten, opklimmend in moeilijkheid, waardoor geleidelijk aan een bepaalde mate van vakbekwaamheid wordt opgebouwd.

Uit de onderzoeksgegevens viel het volgende af te lezen.

Alle kwekelingen moeten, hetzij vanaf het begin van hun opleiding, hetzij na verloop van enige tijd, lesopdrachten uitvoeren. Veel kweekscholen hebben hiervoor een vast aantal bepaald, dat gemiddeld neerkomt op 3 lessen per lesdag. De lesopdrachten worden verstrekt door:

- de mentor bij 23 kweekscholen
- de kweekschool bij 6 kweekscholen
- de kweekschool en de mentor bij 43 kweekscholen

Over het algemeen is het dus zo, dat de

lesopdrachten worden verstrekt door de mentoren, die rekening houden met eventuele richtlijnen van de kweekscholen wat betreft aantal en opeenvolging. Veel kweekscholen zijn van mening dat het leren lesgeven moet verlopen volgens het beginsel van de geleidelijkheid. 50% van de kweekscholen (d.i. 36 van de 72) vermeldt op het enquête-formulier dat de oefening in de praktijk van het lesgeven verloopt in stadia die opklimmen in moeilijkheid.

Hierbij konden de volgende vormen worden onderscheiden:

— Groep A (N=32)

(Geleidelijkheid komt tot uiting in het aantal lessen, of in het vertrouwd raken met de situatie, zoals blijkt uit de volgende mededelingen):

— „de kwekelingen mogen de eerste dag nog geen lesgeven”

— „aanvankelijk moet de lesopdracht eenvoudig zijn”

— „U moet niet te vlug een complete lesopdracht geven”

— „de kwekelingen moeten de eerste weken alle klassen kunnen bezoeken om te wennen aan de nieuwe sfeer”

— „na een inlooperperiode van enkele weken, waarin de kwekelingen onder leiding van het hoofd der school de school verkennen, mogen zij gaan lesgeven in alle vakken”

— „aanvankelijk niet meer dan 1 à 2 lessen per dag; daarna, eind oktober, 3 à 4 lessen per dag”.

— Groep B (N=2)

(Geleidelijkheid bestaat in het successievelijk mogen gaan lesgeven in de verschillende vakken):

— „de kwekelingen moeten minstens 2 halve dagen de lessen volgen in de lagere school zonder dat zij zelf lesgeven, waarin ze o.a. moeten meemaken: een leesles, voorlezen, vertellen, schrijven, dictee. Daarna mogen ze deze onderdelen zelf gaan oefenen. In november mag ook les gegeven worden in biologie, declamatie en gymnastiek. In het tweede trimester mag ook lesgegeven worden in: taal,

tekenen, aardrijkskunde, muziek, verkeer en godsdienst. In het derde trimester bovendien in: natuurkunde en geschiedenis.

In de vierde cursus mogen zij lesgeven in alle vakken”.

— Groep C (N = 2)

(Geleidelijkheid blijkt hieruit dat er een programma is van nauwkeurig omschreven activiteiten, opklimmend in moeilijkheid, waardoor men stap voor stap de vakbekwaamheid tracht op te bouwen.)

— In beknopte vorm zal dit programma hier nu worden vermeld, waarbij we ook gebruik maken van de gegevens van negen andere kweekscholen, waar bepaalde onderdelen van het programma werden aangetroffen. Zo ontstond het volgende.

4.1.2. Oefenprogramma

Oriëntatie:

- kennismaken met onderwijzers, schoolgebouw;
- plattegrond maken van de klas (doubleurs, leeftijd);
- leerplan bestuderen;
- kennis nemen van de gebruikte methoden;
- beschrijven van de aanwezige hulpmiddelen.

Observatie:

- aantekeningen maken betreffende het gebruik van ordemaatregelen;
- maak een overzicht van de verschillende soorten oefeningen die schriftelijk door de leerlingen gemaakt worden;
- welke oefeningen worden gegeven om het waarnemen, geheugen etc. te ontwikkelen;
- maak notities over het bordgebruik in een bepaalde les;
- noteer alle vragen van de leerlingen tijdens een les, en tracht deze te rubriceren; idem voor vragen van onderwijzer;
- welke vormen van zelfactiviteit heb je opgemerkt?
- hoe wordt de motoriek ingeschakeld bij aanvankelijk rekenen;
- maak een verslag van een klasgesprek, radioles etc.;

- maak een beurtendiagram;
- maak een verslag van een rekenles, taalles etc.
- maak aantekeningen van een zgn. modelles of demonstratieles om deze kritisch te kunnen evalueren.

Assisteren:

- een tekst op het bord schrijven;
- een klas naar binnen of naar buiten brengen;
- beginnen van een schooltijd;
- wisselen van lessen;
- individuele aanwijzingen geven tijdens schriftelijk werk;
- individuele hulp geven aan een zwakke leerling;
- corrigeren van schriftelijk werk;
- een foutenanalyse maken van dit werk.

Lesgeven:

- a. basistechnieken:
 - voorlezen, dicteren, opdrachten geven, voordoen, vertellen, een gesprekje leiden, een korte uitleg geven;
- b. volledige lessen:
 - in de vakken a t/m j, k en r;
- c. speciale werkvormen:
 - groepswork;
 - projekt of belangstellingscentrum;
 - een les met film of filmstrook;
 - een radio- of t.v.-les.

Onderzoek:

- neem enkele leesbeurten op met behulp van een bandrecorder, en laat verschillende personen deze leesprestaties eens vergelijken en beoordelen;
- vergelijk twee klassen t.a.v. belangstelling, leerresultaten n.a.v. een les over een bepaald onderwerp, waarbij de ene klas wél, en de andere geen gelegenheid kreeg tot zelfactiviteit;
- vergelijk de resultaten van opstellen maken, waarbij de ene keer wél, en de andere keer geen aanwijzingen gegeven zijn;
- in hoeverre kan het wedstrijdelement de prestatie van de leerlingen beïnvloeden;
- welke didaktische mogelijkheden heeft een bandrecorder?

De uitvoering van dit programma kan schematisch worden weergegeven als volgt:

aktiviteiten	weken																								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21				
oriëntatie	←→														←→										
observatie		←→										←→				←→									
assisteren						←→																←→			
lesgeven a.								←→															←→		
lesgeven b.										←→										←→					
lesgeven c.											←→									←→					
onderzoek																←→									

Ongetwijfeld zullen er zeer veel kweekscholen zijn die, hoewel ze een dergelijk programma niet op schrift hebben gesteld, toch hun leerlingen een aantal van deze activiteiten zullen opdragen. Het aantal kweekscholen dat dit doet valt niet uit het onderzoeksmateriaal op te maken. Wel is zeker dat, wanneer hierover niets schriftelijk is vastgelegd, op een andere wijze een goed communicatiesysteem ontwikkeld moet zijn, om te voorkomen dat het beleid inzake de praktische vorming wordt overgelaten aan de inzichten van de mentoren.

4. 2. Werkvormen en leeractiviteiten

4.2.1. Hulp bij de voorbereiding der lessen

Verschillende kweekscholen vermelden uitdrukkelijk in hun instructie aan de mentoren dat de kwekelingen geen lessen mogen geven, als deze lessen niet schriftelijk zijn voorbereid, en deze op schrift gestelde lesschema's (ook wel lesschetsen of lesvoorbereidingen genoemd) niet zijn ondertekend door de kweekschooldocent voor het betreffende vak of de pedagogiedocent. Voor het samenstellen van deze lesschema's treffen we verschillende richtlijnen aan, waaruit een duidelijk beeld gevormd kon worden over de gewenste opbouw van een les.

T.a.v. de vorm kan worden opgemerkt:

- er is een apart gedeelte (meestal de 'kop' van

het lesschema, soms de eerste bladzijde) waarin enkele algemene gegevens zijn vermeld, zoals: naam van de kwekeling, klas, naam van de mentor, datum, vak, onderwerp, methode, doel van de les, bronnen en hulpmiddelen.

- dan volgt een gedeelte waarin de eigenlijke lesopbouw wordt beschreven; in enkele gevallen voorzien van een aparte kolom voor het aangeven van de duur van de verschillende onderdelen, een zogenaamd tijdschema. Wat de onderdelen van een les betreft is er een zekere *sensus communis* te constateren.

Men deelt over het algemeen (enkele nuances en andere benamingen daargelaten) de les in als volgt: inleiding, kern, toepassing.

- vaak is er achteraan (onderaan, aan de achterkant) ruimte overgelaten voor het oordeel van de onderwijzer over de les.

Soms zit het lesvoorbereidingsformulier vast aan het lesbeoordelingsformulier.

T.a.v. de wijze waarop de opbouw van een les moet worden weergegeven lagen de zaken wat moeilijker. Ondanks het reeds gememoreerde feit dat een driedeling van de les ongeveer overal aanvaard werd, is er toch een grote verscheidenheid in door de kwekelingen op de lesschema's te vermelden gegevens. Hier volgen ter illustratie enkele indelingen: (alleen de termen worden vermeld, niet de ruimte of spatiëring die voor invulling beschikbaar is).

1. algemene gegevens motivatie lesopbouw afsluiting	leeractiviteiten	2. algemene gegevens inleiding kern nabewerking	wat wat verwerking verwerking verwerking	hoe
3. algemene gegevens wat	hoe biedt men de stof aan?			wat moeten de leerlingen doen
4. algemene gegevens lesstof	bordwerk leermiddelen v. leerlingen eigen bronnen		verwerking	did. verantw. nabeschouw.
5. algemene gegevens inleiding kern stof in punten	leervorm vermelden bij ieder punt	principes waarmee je rekening houdt		leermiddelen
6. algemene gegevens inleiding kern:	I fase en doel ervan	II leermateriaal	III activiteiten van on- derwijzer en leerlingen	IV tussentijdse verwer- king en integratie
	afsluiting: - directe afronding (b.v. samenvatting) - uitgesteld (b.v. later inoefenen)			
7. algemene gegevens inleiding overzicht leerstof wijze van stofbehandeling mondlinge samenvatting verwerking der leerstof differentiatiemogelijkheden		8. algemene gegevens leerstof		methode

Als men deze voorbeelden overziet dan vallen twee tendenzen op:

a. men streeft ernaar om de opbouw van de les in chronologische volgorde weer te geven, en doet dit in de meeste gevallen in verticale richting:

- inleiding
- kern
- verwerking
- motivatie
- lesopbouw
- afsluiting
- introductie
- instructie
- verwerking

b. daarnaast zien we een ander streven om het simultaan op elkaar betrokken zijn van de essentiële aspecten van het onderwijs-leerproces weer te geven, wat men dan in horizontale richting tracht te realiseren. In zeer eenvoudige vorm treffen we dit aan bij no. 1, duidelijker en iets uitvoeriger bij no. 3 en 6. Deze twee laten uitkomen dat het niet voldoende is, wanneer men alleen maar de leerstof aangeeft, eventueel voor-

zien van een inleiding en een slot, maar dat degene die wil gaan lesgeven zich moet realiseren, hoe de wisselwerking zal kunnen zijn tussen onderwijzer en leerlingen. Op het eerste gezicht lijkt ook no. 5 dit na te streven door horizontaal naast elkaar plaatsen van leerstof, leervormen, principes en leermiddelen. Inderdaad geven leerstofvermelding en leermiddelen wel enigszins aan hoe onderwijzer en leerlingen op elkaar zijn betrokken in de onderwijs-leersituatie, maar het vermelden van de leervorm (b.v. waarnemende leervorm) en de principes waarmee men rekening houdt (b.v. zelfactiviteit) heeft meer weg van een soort didactische verantwoording.

Deze didactische verantwoording kan beter op het eind gegeven worden, omdat deze niet direct tot steun is bij het hic-et-nunc handelen.

Als men alleen maar, zoals bij no. 7, in verticale richting werkt, kan men moeilijk het op-elkaar-betrokken-zijn laten uitkomen van de verschillende aspecten die simultaan in de onderwijs-leersituatie plaatsvinden. Men heeft wel, en dit is een praktisch punt, de gehele breedte van de bladzijde beschikbaar om een en ander te noteren. Bij het in horizontale richting aangeven van het simultane zou men wel eens met ruimtegebrek in de breedte te kampen kunnen hebben.

4.2.2. *Aanwijzingen voor het geven van lessen*

Naast de aanwijzingen voor het samenstellen van lesschema's vinden we hier en daar adviezen of richtlijnen voor het lesgeven. Soms zijn deze vermeld bij de speciaal-didactische aanwijzingen (enkele scholen geven nl. suggesties en aanwijzingen voor elk vak apart) en hebben dan betrekking op een bepaald vak: b.v. voor Nederlandse Taal: 'Stel de hoogste eisen aan je eigen uitspraak. Besteed aandacht aan je zinsbouw. Gebruik geen stopwoorden'.

Vaak hebben de adviezen betrekking op de orde, het overzicht over de klas, en de verhouding tot de leerlingen:

- betrek de hele klas bij je les;

- zorg voortdurend voor een goed overzicht van de klas;
- orde en wijze van lesgeven staan niet naast elkaar; wees boeiend, werk in een aangepast tempo en aktiveer de leerlingen, waar mogelijk;
- toon interesse in de leerlingen, maar pas op voor een al te amicale houding;
- wees niet grof, ook zij (leerlingen v. d. lagere school) hebben gevoel;
- houd de leerlingen op een afstand, en doe dit toch niet te erg;
- spreek niet te vlug of onduidelijk;
- begin niet met lesgeven voordat de hele klas stil is;

- wees opgewekt in houding en spreken;

- zorg voor een soepel en toch strak tempo;

- probeer de leerlingen aan te moedigen.

De vele adviezen die we links en rechts in de instructies aantreffen komen allemaal ongeveer neer op de zo juist gegeven bloemlezing.

Naast deze 'pedagogische' adviezen worden ook vaak adviezen gegeven die op de zogenaamde didactische richtlijnen zijn gebaseerd:

- probeer de leerlingen actief in je onderwijs te betrekken;
- wees concreet door aanschouwingsmiddelen en door beeldend vertellen;
- zelf laten vinden van de moeilijkheid, een goede vraagtechniek toepassen;
- hoe staat het met de kennis van hun eigen heem? Hoe pas je je nu aan bij deze kinderen? welke vragen zul je stellen om hun apercéptie-materiaal te verlevendigen?
- geef gelegenheid tot expressie;
- niet te grote stappen nemen; leerstof verdelen in kleine methodische stukjes.

In enkele gevallen bevatten de instructies ook een schematische bespreking van belangrijke kernproblemen uit de algemene didaktiek, die evenals die uit de speciale didaktiek hier niet verder worden besproken.

4.2.3. *Speciale evenementen*

Als hulpmiddel voor de verhoging van de vakbekwaamheid van de kwekelingen worden door een paar kweekscholen 'modellessen' georganiseerd. De gang van zaken is dan als

volgt: op een bepaald moment komt een groep kwekelingen bijeen in een klas waarin dan een voorbeeldles gegeven wordt door een vakdocent van de kweekschool (soms ook door de klasse-onderwijzer).

Aan de hand van tijdens deze les gemaakte notities vindt achteraf een nabespreking plaats, waarbij de zo juist bijgewoonde les wordt geëvalueerd.

Ook laat men wel eens een kwekeling zo'n les verzorgen (men spreekt dan ook wel van groepslessen), opdat hij door zijn zeer zorgvuldige voorbereiding en het commentaar van zijn klasgenoten, en ook zij (de klasgenoten) door evaluatie leren hoe het moet of niet moet.

Een paar kweekscholen laten weten dat bepaalde onderwijsleersituaties op de lagere school worden bestudeerd aan de hand van films of via een gesloten t.v.-circuit.

Overzicht van klassen die de kwekelingen hebben bezocht

alle klassen	15 kweekscholen
in ieder geval de eerste klas	6 kweekscholen
enkele willekeurige klassen	6 kweekscholen
een lagere, midden, en hogere klas	50 kweekscholen

4.3.2. Instructie aan mentoren over de coaching van kwekelingen

Deze instructie geschiedt

- alleen op bijeenkomsten van mentoren	op 8 kweekscholen
- alleen in gesprekken met mentoren	op 13 kweekscholen
- op bijeenkomsten en in gesprekken	op 18 kweekscholen
- via een schriftelijke handleiding (al of niet aangevuld met gesprekken en bijeenkomsten)	op 31 kweekscholen
- in het geheel niet	op 2 kweekscholen

Totaal 72 kweekscholen

De aard en de omvang van deze instructie loopt sterk uiteen: van één velletje tot een boekwerk, van alleen maar organisatorisch-disciplinaire mededelingen tot een in details uitgewerkt oefenprogramma.

Deze instructie heeft dan betrekking op:

- het samenstellen van lesschema's
- het programma (overzicht van door kwekelingen te verrichten werkzaamheden)

Samenvattend menen we te kunnen zeggen, dat t.a.v. de in 4.2. besproken coachingsmomenten een tamelijk grote verscheidenheid valt waar te nemen op de kweekscholen gezamenlijk, terwijl ook al enigszins doorschemerde dat de rijkdom aan werkvormen niet op alle kweekscholen even groot is. Hierover echter meer in 5.

4.3. Uitvoeringsprocedure

4.3.1. Plaatsing van de kwekelingen op de oefenscholen

Elke kweekschool kent een soort roulatiesysteem, waarbij de kwekelingen na een bepaalde oefenperiode (meestal 3 à 4 maanden) wisselen van klas, zodat ze in meer dan één klas hebben kunnen oefenen. Hierover informeert ons het volgende

- de speciale didaktiek der vakken
- algemeen-didaktische aanwijzingen
- doelomschrijving van de verschillende programma-onderdelen
- richtlijnen voor het beoordelen van lessen
- richtlijnen voor het begeleiden van kwekelingen

Naast deze instructie krijgen de mentoren ook in de handen:

- de praktijkrooster, vermeldende de namen van de kwekelingen en de verdeling van de kwekelingen over de verschillende klassen
- een rooster voor de bezoeken van de kweek-schooldocenten
- een rooster voor de zgn. demonstratie- of modellessen
- beoordelingsformulieren voor het beoordelen van lessen
- (op het einde van een oefenperiode) een eind-beoordelingsformulier.

Niet al deze gegevens worden door alle kweekscholen aan de mentoren verstrekt. Daar de combinatiemogelijkheden legio zijn, is het ondoenlijk om hiervan een overzicht te geven. Bij de bespreking van de modellen in 5. hierover echter meer.

Op veel kweekscholen krijgen de kwekelingen op schrift gestelde gegevens in handen over de opzet en de organisatie van de praktische vorming. Natuurlijk geschiedt de instructie aan kwekelingen ook mondeling op de kweek-scholen. Daarover valt hier vanwege de aard van het onderzoekmateriaal niets te zeggen.

De aan de kwekelingen schriftelijk ter hand gestelde instructie betreft:

- organisatorisch-disciplinaire kwesties
- het samenstellen van lesschema's
- richtlijnen voor het geven van lessen
- overzicht van uit te voeren opdrachten
- het bijhouden van een presentielijst
- aantal en uitvoering van schriftelijke lesvoor-bereidingen

- richtlijnen voor het observeren van leerlingen. Ook voor de instructie aan kwekelingen geldt hetzelfde als voor die aan mentoren, nl. dat niet alle kweekscholen op dezelfde wijze aandacht besteden aan elk van de onderdelen van deze instructie.

4.3.3. *Algemene organisatorische maatregelen*

Onder deze titel kunnen nog enkele gegevens vermeld worden betreffende uiteenlopende organisatorische kwesties, hoewel ook hier weer uitdrukkelijk de restrictie moet worden gemaakt, dat eventuele kwantitatieve aanduidin-

gen geen reële afspiegeling vormen van wat er in feite in de praktijk gebeurt.

- Om te kunnen controleren of de kwekelingen inderdaad hun oefenschool hebben bezocht en te kunnen vaststellen of het verplichte minimum aantal schooltijden is behaald, maken verschillende kweekscholen gebruik van zgn. presentielijsten, waarop de mentoren door het plaatsen van hun handtekening aangeven of de kwekeling aanwezig is geweest. 8 kweekscholen hebben zo'n lijst opgestuurd.
- Er zijn ook kweekscholen die een regeling hebben opgesteld om er zeker van te zijn dat de kwekelingen het door de kweekschool vast-gestelde minimum aantal lessen gegeven hebben voor de verschillende vakken. Hiervoor zijn lijsten in gebruik waarop de mentoren kunnen aangeven hoeveel lessen er in een bepaald vak in een bepaalde periode zijn gegeven. Van 11 kweekscholen ontvingen we zo'n lijst.
- In 12 gevallen wordt door de kweekscholen aan de mentoren ook een lijstje toegestuurd waarop enkele mededelingen staan vermeld die betrekking hebben op organisatorisch-disciplinaire kwesties, zoals het op tijd aanwezig zijn, de uiterlijke verzorging (kleding, gekamde haren), roken op de leerschool, etc.

4.4. *Evaluatie*

Als een kwekeling een bepaalde lesopdracht heeft uitgevoerd, zal hij graag van een ander, die verstand van zaken heeft, vernemen hoe het is gegaan.

Mentoren en kweekschool docenten zijn bereid om hem deze informatie te verschaffen. Deze "deskundigen" observeren daartoe de kwekeling en zijn onderwijsgedrag in een bepaalde onderwijs-leersituatie, stellen een beoordeling op, en bespreken hun bevindingen met de kwekeling. Waarschijnlijk zullen hun opmerkingen al suggesties en aanwijzingen bevatten om het lesgeven de volgende keer beter te doen slagen. Bovendien kan het nuttig zijn, wanneer op bepaalde tijden (b.v. op het einde van een oefenperiode) eens de stand van zaken wordt opgemaakt over het niveau van de praktische bekwaamheid van de kwekelingen. Zo'n tussen-

tijds eindoordeel kan dan een basis vormen voor een bepaald studie-advies aan de kwekeling, of voor een ander coachingsbeleid voor de betreffende kwekeling.

In beide gevallen is er sprake van beoordeling van kwekelingen. In het eerste geval, het beoordelen van onderwijsgedrag in een bepaalde les, zal deze beoordeling bedoeld zijn om direct de vakbekwaamheid te beïnvloeden, opdat de kwekeling bij een volgende les beter voor de dag zal komen. In het tweede geval vindt ook een beoordeling plaats, meestal niet in het bijzijn van de kwekeling, die de kwekschool als een totaalindruk over de praktische bekwaamheid ter beschikking staat, en in de vorm van een rapportcijfer aan de kwekeling wordt meegedeeld. Hier is geen sprake van directe beïnvloeding zoals dat bij het beoordelen van een gegeven les het geval was.

Onder de titel "Evaluatie" zijn dus eigenlijk twee coachingsmomenten vervat, die we gemakshalve zullen noemen:

- a. het beoordelen van lessen;
- b. het eindoordeel.

Over deze twee coachingsmomenten konden we de volgende gegevens verzamelen.

4.4.1. *Het beoordelen van lessen*

Voor het beoordelen van lessen van kwekelingen door mentoren worden

- beoordelingsformulieren gebruikt op 33 kwekscholen (46%)
- alleen richtlijnen gegeven aan de mentoren op 12 kwekscholen (16,6%)
- geen beoordelingsformulieren gebruikt, geen richtlijnen gegeven op 27 kwekscholen (37,4%).

We houden ons nu eerst bezig met de beoordelingsformulieren; daarna, bij het bespreken van de gehanteerde beoordelingscriteria, ook met de richtlijnen die door de kwekscholen aan de mentoren worden verstrekt.

De beoordelingsformulieren vertoonden een grote verscheidenheid in opzet, vorm, formaat, en in het aantal en soort van de beoordelingscriteria. Toch hebben we het er op gewaagd enige greep te krijgen op het materiaal, zodat

het volgende overzicht is ontstaan.

T.a.v. het verzamelen c.q. bewaren van de beoordelingen:

- 26 kwekscholen gebruiken losse beoordelingsformulieren, die in sommige gevallen door de kwekelingen zelf worden bewaard in een aparte map en regelmatig ter inzage worden gegeven aan de kwekschooldocenten, en in enkele gevallen rechtstreeks worden doorgegeven aan de kwekschooldocenten. Drie kwekscholen kennen hierbij het zogenaamde doorschrijfsysteem, waarbij de mentor het beoordelingsformulier (met behulp van carbonpapier) in 3-voud invult, zodat kwekeling, mentor en kwekschool over een exemplaar kunnen beschikken.
- op 3 kwekscholen vormen beoordelingsformulier en leesvoorbereidingsformulier samen één geheel. De lesbeoordelingen blijven hier dus ook in het bezit van de kwekelingen.
- op 4 kwekscholen is een boekje in gebruik, waarin aan de hand van vastgestelde beoordelingscriteria het oordeel over de les gegeven kan worden.
- (op 16 kwekscholen treffen we aan dat de lesbeoordelingen door de mentoren op het les-schema worden vermeld).

T.a.v. de modellen:

De gebruikte beoordelingsformulieren kunnen verdeeld worden in 4 groepen:

- a. rating-scale-formulieren, dit zijn lijsten met trefwoorden (of vragen) die ieder apart gewaardeerd kunnen worden.
- b. open-antwoord-formulieren, dit zijn lijsten met trefwoorden of vragen, waarachter de mentor in eigen bewoordingen zijn waardering moet geven.
- c. formulieren-met-trefwoorden, dit zijn formulieren waar op de mentor zijn bevindingen kan weergegeven aan de hand van trefwoorden die bovenaan op het formulier zijn vermeld.
- d. blanco-formulieren, dit zijn formulieren waar op de mentor volledig vrij (d.i. niet gebonden aan, of gesteund door trefwoorden of vragen) zijn oordeel over de les kan geven.

De zo juist beschreven modellen kwamen als volgt voor:

Modellen van begeleiding en beoordeling van kwekelingen bij hun praktische vorming

a. rating-scale-formulieren	18 kweekscholen d.i. 25 %
b. open-antwoord-formulieren	10 kweekscholen d.i. 14 %
c. formulieren-met-trefwoorden	4 kweekscholen d.i. 5,5 %
(hiertoe zouden ook de kweekscholen gerekend kunnen worden die richtlijnen geven voor het beoordelen van lessen)	(12) kweekscholen (d.i. 16,6 %)
d. blanco-formulieren	1 kweekschool d.i. 1,5 %
(hiertoe kunnen ook gerekend worden de kweekscholen die noch richtlijnen geven noch formulieren gebruiken)	(27) kweekscholen (d.i. 37,4 %)
<hr/>	
Totaal 72 kweekscholen (100 %)	

T.a.v. de indeling van de formulieren:
In het algemeen kunnen we een driedeling onderkennen:

- a. de 'kop' van het formulier, waarin enkele algemene gegevens staan vermeld, zoals: naam van de leerschool, mentor, klas, naam van de kwekeling, cursusjaar, datum, nummer van het formulier, vak, onderwerp, doel van de les,
- b. de eigenlijke lesbeoordeling, waarin (meestal aan de hand van een reeks beoordelings-

criteria of vragen) een waardering wordt gegeven over de les.

- c. een slotbeschouwing, die verschillende zaken kan omvatten, o.a.
 - een uitgebreid oordeel over de les in de vorm van een verslag;
 - een eindwaardering, meestal in de vorm van een ijfcer;
 - opmerkingen over: wat valt positief te waarderen? opvallende kwaliteiten

Frequenties van gehanteerde beoordelingscriteria

lesschema's aanwezig	2	aktivering	16
voorbereiding	19	zelfaktiviteit	3
voorbereiding van methodiek	3	houding	16
stofkeuze	4	contact met de klas	18
aangepaste leerstof	5	optreden	5
doelomschrijving	2	tempo	9
opzet van de les	9	spreken	13
inleiding	2	taalgebruik	18
motivatie	2	voordracht	11
uitleg	6	organisatie	9
stofbeheersing	17	afwisselende leervormen	5
vom Kinde aus	6	orde	16
aanschouwingsmateriaal	7	overzicht	6
leermiddelengebruik	19	aandacht voor alle leerlingen	10
bordgebruik	16	leertoon	4
bordwerk	10	herhaling	3
individualisering	2	expressiemogelijkheden	2
didactisch verantwoord gegeven	1	beurten spreiding	3
niveau van de les	1	controle	6
didaktische instelling	1	verwerking	5
opvangen van moeilijkheden	2	doel bereikt	10
interessante aanbieding	2	samenvatting	3
correctieve aanpak	1	vragen stellen	5

opvallende tekortkomingen;

- adviezen aan de kwekeling voor de volgende keer;
- de volgende lesopdracht.

T.a.v. de beoordelingscriteria, trefwoorden of vragen:

- het aantal items per formulier varieerde van 6 tot 38, die in 13 gevallen werden verdeeld in hoofdgroepen, waarvan het aantal varieerde van 2 tot 7.
- de vorm waarin de items waren gesteld bestond
 - op 9 kweekscholen in vragen, b.v. 'hoe was het bordgebruik'
 - op 24 kweekscholen in termen, b.v. 'houding'.
- een indruk van de soort items kan hier alleen maar worden gegeven d.m.v. een overzicht van de frequenties waarin bepaalde termen werden aangetroffen, waarbij we de meest beknopte schrijfwijze gebruiken.

Bij het ordenen van deze beoordelingscriteria zijn we op de volgende moeilijkheden gestuit: (we vermelden deze hier, om daardoor een nog duidelijker indruk te geven over de aard van deze criteria)

- het was vaak onmogelijk te achterhalen wat met bepaalde termen werd bedoeld. (didactische instelling, niveau van de les)
- er is geen eenstemmigheid over de inhoud van bepaalde termen. Alleen wanneer een item is geformuleerd in de vorm van een vraag, is meestal wel op te maken wat bedoeld wordt. Gebruikt men daarentegen slechts een enkele term, dan blijken deze in de context waarin ze staan telkens iets anders te betekenen. Enkele voorbeelden:
 - aktivering = het stimuleren of aanmoedigen van de leerlingen toepassen van het beginsel van de zelfactiviteit zorgen dat alle leerlingen meedoen
 - vragen stellen = op het einde van de les controleren of de leerlingen de stof begrepen hebben weet hij geschikte vragen te stellen tijdens de les

het kunnen leiden van een inleidend klasgesprek.

- houding = contact met de klas verzorgd uiterlijk, kleding houding in het algemeen optreden
- optreden = het kunnen handhaven van de orde de wijze waarop men de klas tegemoet treedt, b.v. stug te onderscheiden in: eigen optreden, algemeen optreden.
- soms treft men onjuistheden aan in de formuleringen b.v. duidelijke doelomschrijving = is het doel bereikt
- in één enkele item wordt soms het oordeel over de gehele les gevraagd, b.v. is de les didactisch verantwoord gegeven?
- in één enkele item worden soms twee criteria samengevat die duidelijk twee verschillende kwaliteiten betreffen, b.v. omgang / klasgesprek bordschrift / correctie houding / voordracht
- sommige kweekscholen hebben de beoordelingscriteria gegroepeerd in hoofdgroepen. Hierdoor werden onze ordeningspogingen nog extra bemoeilijkt, want wat de ene kweekschool rekende onder de ene hoofdgroep, rekende een andere kweekschool weer onder een andere hoofdgroep. b.v. 'orde' staat bij de ene kweekschool gerangschikt onder 'De student', bij een andere onder 'De klas tijdens de les'. 'bordgebruik' onder 'Aanbieding van leerstof', en 'Leermiddelen'. 'individualisering' onder 'Hoe wordt de stof aangeboden', en onder 'Verwerking van de les', maar ook apart als 'Hulp aan indiv. leerl.'
- vaak komen overlappingen voor, d.w.z. op één en hetzelfde formulier staan termen vermeld waarvan de inhoud geheel of gedeeltelijk overeenkomt, b.v. houding greep op de klas orde

- soms treft men irrelevante criteria aan, b.v. contact met de onderwijzer bereid tot iets extra's

Samenvattend kunnen we zeggen dat er geen eenduidigheid bestaat inzake de gebruikte termen, dat sommige termen niet de inhoud dekken die men er door wil suggeren, en dat van sommige termen niet te zeggen valt wat er mee wordt bedoeld.

T.a.v. de wijze van waarden troffen we verschillende mogelijkheden aan, die herleid kunnen worden tot de volgende vijf hoofdgroepen:

- achter een term of vraag staan enkele waarden vermeld waaruit een keuze kan worden gemaakt, b.v.
 - houding: ongedwongen-beheerst-druk-rustig-stijf-angstig
- de waardering wordt aangegeven door een kruisje te plaatsen in een bepaalde kolom, b.v.

	goed	ruim vold.	vold.	twijf.	onvold.	slecht
- uiterlijk						
- orde						

- het beantwoorden van vragen met ja/nec/geen mening door in de desbetreffende kolom een kruisje te zetten, b.v.
 - is de les goed voorbereid?
- de antwoordmogelijkheden zijn volkomen open, d.w.z. dat elke beoordelaar geheel in eigen bewoordingen zijn oordeel kan geven over de les, maar hierbij op verschillende aspecten moet letten, b.v.
 - voorbereiding
 - aktivering
- de waardering wordt aangegeven in cijfers, b.v.

indruk over de kwekelingen, om op basis hiervan een rapportcijfer te kunnen vaststellen en/of de kwekeling een verantwoord studie-advies te kunnen geven.

Dit rapportcijfer wordt in 6 gevallen vastgesteld door de mentor alleen, in 18 gevallen door de pedagogiekdocent, terwijl in de andere gevallen (d.i. op 48 kweekscholen) zowel de mentoren als de kweekschooldocenten (inclusief pedagogiekdocenten) hun inbreng hebben.

Om zich een totaal-indruk te kunnen vormen over de praktische vakbekwaamheid van de kwekelingen wordt door 27 kweekscholen (35,5%) aan de mentoren een eindbeoordelingsformulier toegestuurd. Deze eindbeoordelingsformulieren bieden ongeveer hetzelfde beeld als de lesbeoordelingsformulieren, alleen met dit verschil dat op het eind van een oefenperiode meer gevraagd wordt naar persoonlijke kwaliteiten. Hiervan een overzicht

geven is onmogelijk, omdat men vraagt naar de meest uiteenlopende kwaliteiten, zoals

- geduld in de omgang met kinderen
- beroepsinstelling, ijver
- gedraagt hij zich wellevend? volgens de regels der wellevendheid?
- hebt u opmerkingen over zijn karakter, i.v.m. zijn toekomst als onderwijzer?
- meent u een of ander advies te moeten geven?

In totaal treffen we 153 verschillende criteria aan. Het hoogste aantal op één formulier bedroeg 22, het laagste aantal 6. Verder hebben we dezelfde moeilijkheden aangetroffen

4.3.2. Het eindoordeel

Op het einde van een oefenperiode tracht men op de kweekscholen te komen tot een totaal-

als bij de bespreking van de lesbeoordelingscriteria naar voren kwamen. Als opmerkelijke bijzonderheid kan nog vermeld worden, dat er

2 kweekscholen zijn die hun mentoren 4 verschillende eindbeoordelingslijsten toesturen, al naargelang het de 1e, 2e, 3e of 4e oefenperiode van een kwekeling betreft. Dit wijst erop dat men hier op basis van een oefenprogramma dat opklimt in moeilijkheid een meer genuanceerde beoordelingsprocedure volgt waarbij voor de verschillende fasen van de opleiding andere beoordelingscriteria gehanteerd werden.

5. Modellen van begeleiding en beoordeling van kwekelingen

In het voorafgaande zijn enkele coachingsmo-

menten beschreven, en is getracht een inventarisatie tot stand te brengen van de wijze waarop deze coachingsmomenten op de verschillende kweekscholen gestalte krijgen. Bij het doornemen en ordenen van het materiaal is ons opgevallen dat sommige kweekscholen zeer summier (soms zelfs in het geheel niet), andere kweekscholen zeer uitvoerig hun opvattingen aangaande vorm en inhoud van de praktische vorming hebben uitgewerkt. Ook is opgevallen dat betreffende bepaalde coachingsmomenten helemaal geen schriftelijke aanwijzingen te vinden zijn bij sommige

Frequenties van coachingsmomenten voor groepen van kweekscholen

Coachingsmomenten	Groepen van kweekscholen						Totaal
	I	II	III	IV	V	VI	
A. Leerstof:							
- oriëntatie				1	1	7	9
- observatie						5	5
- assisteren						2	2
- lesopdrachten a, b, c, (zie: 4.1.)					1	4	5
- onderzoek						2	2
B. Werkvormen-Leeractiviteiten:							
- richtlijnen voor lesschema		1		6	5	7	19
- lesschemaformulieren				2	4	1	7
- aanwijzingen algemene didaktiek				1	3	5	9
- aanwijzingen specifieke didaktiek				2		6	8
- algemene pedagogische aanwijzingen					2	3	5
- speciale evenementen					6		6
C. Evaluatie:							
- lesbeoordelingsformulieren			15	8	6	4	33
- eindbeoordelingsformulieren			11	3	6	7	27
- richtlijnen lesbeoordeling			3		3	7	13
- richtlijnen eindbeoordeling					3	8	11
- richtlijnen afzonderlijke vakken						3	3
D. Uitvoeringsprocedure:							
- presentielijst		2	2	1	1	2	8
- overzicht gegeven lessen		1	3	1	2	3	10
- disciplinaire regels		3	1		3	2	9
Totaal per groep kweekscholen		7	35	25	48	81	
Grootte van de groep	11	3	20	11	13	14	(N = 72)

kweekscholen, en dat er in de wel 'beschreven' coachingsmomenten een grote verscheidenheid bestaat.

Op basis nu van de aangetroffen coachingsmomenten, voor zover hierover schriftelijk het een en ander is vastgelegd, hebben we getracht een klassificatie te maken van kweekscholen waar bepaalde coachingsmomenten al of niet worden aangetroffen. Op deze wijze zal dan een indeling ontstaan in modellen, zodanig dat het duidelijk wordt hoeveel en welke coachingsmomenten gestalte hebben gekregen op een bepaalde groep kweekscholen. Indelingsprincipe is dus het aantal en de aard van de aangetroffen coachingsmomenten. We geven daartoe eerst een overzicht van de frequenties van de coachingsmomenten (c.q. coachingsactiviteiten) en zullen daarna overgaan tot het bespreken van verschillende modellen.

(Om een zo gedetailleerd mogelijk overzicht te kunnen geven zijn in veel gevallen de coachingsmomenten opgesplitst in coachingsactiviteiten. Bovendien is vanwege de overzichtelijkheid Evaluatie boven Uitvoeringsprocedure geplaatst. Verder zijn bij de uitvoeringsprocedure weggelaten: frequenties van instructie aan mentoren, omdat deze gelijk zijn aan de grootte van de groepen, en frequenties over het plaatsen van de kwekelingen op de oefenscholen, daar dit op alle kweekscholen plaatsvindt).

Onder A, B, C en D zijn de coachingsmomenten en coachingsactiviteiten genoemd, vervat in verkorte formulering.

I, II, III, IV, V, VI zijn groepen kweekscholen waarbij één of meerdere coachingsmomenten op een bepaalde wijze worden aangetroffen. De kweekscholen zijn in deze groepen ingedeeld op grond van het aantal en de aard van de coachingsmomenten.

Vooral dit laatste is van belang, omdat soms wel een aanwijzing gegeven wordt over een bepaald coachingsmoment, maar zo summier dat moeilijk valt op te maken wat er nu precies mee wordt bedoeld. Hoewel bij het indelen van de kweekscholen in groepen de

grootst mogelijke objectiviteit is nagestreefd, is het duidelijk dat bij deze indeling een persoonlijke keuze niet kon worden vermeden. Uit het overzicht valt te lezen, dat b.v. organisatorische kwesties geregeld zijn bij elke groep (met uitzondering van groep 1), dat betreffende het beoordelen bij 4 groepen iets te vinden is, en dat een gedifferentieerd overzicht van de leerstof voornamelijk wordt aangetroffen in groep VI. De cijfers in de kolommen geven aan, dat in een bepaalde groep (b.v. III) een bepaald coachingsmoment (b.v. het gebruik maken van lesbeoordelingsformulieren) met een bepaalde frequentie voorkomt (b.v. in groep III zijn 15 kweekscholen van de in totaal 20 kweekscholen waaruit deze groep bestaat, die formulieren gebruiken voor het beoordelen van lessen). Natuurlijk blijkt uit een dergelijk overzicht niet van welke aard deze formulieren zijn.

Het zal niet moeilijk zijn om in te zien dat de onderscheiden groepen even zovele modellen van begeleiding en beoordeling voorstellen, die als volgt kunnen worden beschreven.

Groep I (N = 11)

Deze groep kweekscholen heeft aangaande de praktische vorming van kwekelingen niets schriftelijk vastgelegd. De kwekelingen ontvangen hun richtlijnen voor het geven van lessen mondeling van de kweekschool docenten tijdens de lessen algemene en speciale didactiek. Ook aan de mentoren wordt mondeling (hetzij in een gesprek met de mentor afzonderlijk, hetzij op een algemene bijeenkomst van mentoren) meegedeeld hoe de praktische vorming zal verlopen, en waarop de kwekling t.a.v. zijn praktische vakbekwaamheid zal worden beoordeeld.

Groep II (N = 3)

In deze groep bestaat het schriftelijk vastgelegde coachingsbeleid uit enkele mededelingen van organisatorische aard, op één bladzijde samengebracht. Van een uitgewerkt programma is, althans op papier, geen sprake. Er zijn voorzieningen getroffen, opdat de kwekelingen in de gelegenheid worden gesteld om praktische ervaring op te doen in de oefenscholen.

Evenals in groep I wordt het voor een groot gedeelte aan de mentoren overgelaten, welke inhoud idealiter moet worden gegeven aan 'praktische vakbekwaamheid', waarbij natuurlijk wel de mondelinge contacten tussen kweekschooldocenten en mentoren verhelderend kunnen werken.

Groep III (N = 20)

De praktische vorming biedt hier ongeveer hetzelfde beeld als in de groepen I en II: de kwekelingen worden in de gelegenheid gesteld te leren lesgeven op de oefenscholen. Over het algemeen worden de lessen opgegeven door de mentoren, die hiervoor weinig of geen richtlijnen ontvangen, behalve enkele voorschriften of maatregelen van organisatorische aard.

Kenmerkend voor deze groep, waardoor ze zich onderscheidt van de twee vorige is, dat de mentoren op de hoogte zijn van de opvattingen van de kweekschool inzake de eisen waaraan een goede les moet voldoen. De mentoren krijgen immers in handen: lesbeoordelingsformulieren (15), richtlijnen voor het beoordelen van lessen (3), en/of eindbeoordelingsformulieren (11).

Groep IV (N = 11)

Bij deze groep blijkt dat ook de lagere school coaching nodig heeft wat betreft het begeleiden van kwekelingen bij hun praktische vorming.

We treffen dan ook een, zij het dan eenvoudige, planning aan: naast gegevens over het aantal en de soort lessen die de kwekelingen in hun oefentijd moeten geven krijgen kwekelingen en mentoren richtlijnen voor het maken van lesschema's, soms ook algemeen- en speciaal didactische aanwijzingen. Bovendien zijn in 8 gevallen de mentoren op de hoogte van de eisen waaraan volgens de kweekschool een goede les moet voldoen (d.m.v. de lesbeoordelingsformulieren), terwijl de andere drie hierover ook wel worden geïnformeerd d.m.v. de eindbeoordelingsformulieren.

Groep V (N = 13)

We treffen in deze groep alle coachingsmomenten aan, zij het dan nog niet zo tot in details uitgewerkt als bij de volgende groep.

In ieder geval mogen we hier zeker spreken van een meer gestructureerde en gedifferentieerde aanpak. Door enkele kweekscholen in deze groep wordt aandacht besteed aan speciale evenementen zoals groepslessen en demonstratielessen, andere kweekscholen vragen om extra werk te maken van verschillende onderwijsvormen (klassegesprek, groepswerk, etc.) en te streven naar pluriforme onderwijsleersituaties. Alle kweekscholen maken gebruik van lesbeoordelingsformulieren en/of eindbeoordelingsformulieren, en doen deze in enkele gevallen vergezeld gaan van richtlijnen.

Groep VI (N = 14)

Dit is de groep met een 'geplande' coaching. Er is een soms duidelijk, soms minder duidelijk omschreven programma, opklimmend in moeilijkheid, dat een uitvoerig scala biedt van door de kwekelingen tijdens hun oefenperiode uit te voeren activiteiten.

Hier en daar viel uit de gegevens duidelijk op te maken dat vakdocenten, pedagogiekdokenten en de mentoren regelmatig en frequent bijeenkomen om gezamenlijk te streven naar een betere en praktische vorming van de kwekelingen. De schriftelijke handleiding bij de praktische vorming heeft op deze kweekscholen meestal de omvang van een boekwerk of brochure.

6. Slotbeschouwing

Dit inventariserend onderzoek heeft slechts kunnen plaatsvinden dank zij de medewerking van de kweekscholen. Uit het feit dat 75% van de kweekscholen heeft gereageerd op ons verzoek om inlichtingen, de hoeveelheid en de aard van het toegestuurde materiaal blijkt de grote bereidwilligheid om mee te werken aan een onderzoek naar een zeer belangrijk onderdeel in de opleiding van onderwijzers, de praktische vorming. Misschien zou men er ook uit mogen afleiden dat er behoefte bestaat aan nadere bezinning op de huidige gang van zaken. Deze behoefte kan mede hierdoor zijn ontstaan, dat volgens een nieuwe wettelijke regeling voor de praktische vorming de praktijkexamens voortaan achterwege zullen

blijven, en het desbetreffende wetsartikel de bepaling bevat dat voor iedere leerling een plan opgesteld moet worden i.v.m. de oefening in de praktijk van het lesgeven. De gegevens waarover we de beschikking kregen waren van dien aard dat een overzicht verkrijgen aanvankelijk onmogelijk leek. We hebben getracht de moeilijkheden te overwinnen door het onderzoekmateriaal te ordenen volgens relevante coachingsmomenten.

De resultaten bieden nu niet direct een erg rooskleurig beeld van de huidige situatie bij de praktische vorming:

- de doelstellingen van de praktische vorming zijn in het onderzoekmateriaal nergens duidelijk omschreven;
- een uitgewerkte leergang voor de oefening in de praktijk van het lesgeven, waarin een zeker programma wordt ontvouwd van activiteiten, opklimmend in moeilijkheid, treffen we aan op slechts 2 kweekscholen;
- het beoordelen van kwekelingen geschiedt aan de hand van zeer uiteenlopende criteria, die (met uitzondering van 2 kweekscholen) overal voor elke oefenperiode dezelfde zijn;
- over het algemeen krijgen de mentoren (uitgezonderd die van de kweekscholen in de groepen V-VI) weinig richtlijnen voor het begeleiden van kwekelingen.

Samenvattend menen we te mogen concluderen:

- dat er tussen de verschillende kweekscholen grote verschillen bestaan t.a.v. het coachingsbeleid bij de praktische vorming;
- dat de lagere school in veel gevallen de belangrijkste gids is bij de praktische vorming;
- dat de leerstof (onderwijsinhouden), zo al geformuleerd en op schrift gesteld, niet of nauwelijks gerelateerd is aan expliciet omschreven doelstellingen.
- dat een systematische leergang voor de oefening in de praktijk van het lesgeven, als onderdeel van het leerplan van de school, nergens wordt aangetroffen in het materiaal.

Tenslotte spreken we, onder dankzegging aan de kweekscholen die hun medewerking verleenden, de hoop uit dat dit onderzoek een bijdrage kan leveren tot verdere bezinning op de praktische vorming.

Curriculum vitae

A. Deckers (geb. maart 1930) volgde de onderwijzersopleiding aan de Bisschoppelijke Kweekschool te 's-Hertogenbosch, behaalde de middelbare akten Pedagogiek A en B aan de Katholieke Leergangen te Tilburg, en voltooide in 1969 zijn doctoraal-Studie Schoolpedagogiek aan de Rijksuniversiteit te Utrecht. Hij is als pedagogiekdocent verbonden aan de Katholieke Kweekschool 'Mariënborg' te 's-Hertogenbosch.